

पोखरास्थित प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय
विश्व विद्यालयको चिनारी र प्रभाव :
संक्षिप्त अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय
इतिहास तथा संस्कृति विभाग
स्नातकोत्तर तह दोश्रो वर्ष इतिहास विषयको
छैठौं पत्रको प्रयोजनको निम्ति प्रस्तुत

शोध-पत्र

शोधकर्ता

सुरजकुमार गुरुङ्ग

त्रि.वि.वि. दर्ता नं. १११५-८७

कक्षा रोल नं. ०१/०६२

परीक्षा रोल नं. ३०४४/०६४

पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

२०६५

सिफारिस-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकायअन्तर्गत इतिहास विषय, स्नातकोत्तर तह दोश्रो वर्षको पाठ्यक्रमअनुरूप छैठौं पत्र (५०६)को प्रयोजनको निम्ति प्रस्तुत 'पोखरास्थित प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालयको चिनारी र प्रभाव: संक्षिप्त अध्ययन' शीर्षकको शोधपत्र श्री सुरजकुमार गुरुङ्गले मेरो निर्देशन तथा सुपरीवेक्षणमा तयार पार्नु भएको हो । परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको यस शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु । यस शोधकार्यको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....

डा. दिलबहादुर क्षेत्री

(सह-प्राध्यापक)

इतिहास तथा संस्कृति विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस,

पोखरा

मिति :- २०६५।११।१५

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय
इतिहास तथा संस्कृति विभाग
पृथ्वीनारायण क्याम्पस
पोखरा

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकायअन्तर्गत इतिहास विषयको स्नातकोत्तर तह दोश्रो वर्षको पाठ्यक्रमअनुरूप छैठौं पत्र (५०६) को प्रयोजनका निमित्त प्रस्तुत 'पोखरास्थित प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालयको चिनारी र प्रभाव: संक्षिप्त अध्ययन' शीर्षकमा श्री सुरजकुमार गुरुङ्गले तयार पार्नु भएको प्रस्तुत शोधपत्रलाई स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोध मुल्याङ्कन समिति :

१. बाह्य परीक्षक :- उपप्राध्यापक, डा.ज्ञानबहादुर कार्की
२. शोध-निर्देशक :- सहप्राध्यापक, डा. दिलबहादुर क्षेत्री
३. विभागीय प्रमुख :- सहप्राध्यापक, श्री गुणाखर जैसी भट्टराई

मिति : २०६५।१।२७

कृतज्ञता ज्ञापन

पोखरास्थित प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालयको चिनारी र प्रभावः संक्षिप्त अध्ययन विषयक प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकायअन्तर्गत इतिहास विषयको छैठौं पत्रको प्रयोजनका निम्ति तयार पारिएको हो । यस शोधपत्रमा पोखरामा रहेका ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालयहरुको गतिविधि, समाजमा यसको प्रभाव तथा क्रियाकलापहरुकोबारेमा चित्रण गर्ने प्रयास गरिएको छ । यसको प्रभाव तथा क्रियाकलापहरु अझै पनि बाहिर आउन सकेको छैनन् । तसर्थ केही हदसम्म भए पनि प्रस्तुत अध्ययनमा यस बारेमा प्रकाश पार्ने प्रयास गरिएको छ ।

प्रस्तुत शोधपत्र सर्वप्रथम 'प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालयहरुको चिनारी र प्रभावः संक्षिप्त अध्ययन' शीर्षकमा शोध अध्ययन गर्ने अवसर प्रदान गरिएकोमा त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकायअन्तर्गत इतिहास तथा संस्कृति विभाग, पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखराप्रति आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । यसै गरी प्रस्तुत शोध कार्य गर्न विशेष प्रोत्साहन दिनु हुने इतिहास तथा संस्कृति विभाग पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखराका विभागीय प्रमुख सह-प्राध्यापक श्री गुणाखर जैसी भट्टराई तथा यस शोध पत्रका निर्देशक तथा आदरणीय गुरु पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखराका सहप्राध्यापक श्री डा. दिलबहादुर क्षेत्रीप्रति म ज्यादै आभारी छु ।

प्रस्तुत शोधपत्र लेख्ने क्रममा आवश्यक सन्दर्भ सामग्री जुटाउन सहयोग गर्नु हुने एवं आवश्यक सल्लाह र सहयोग दिनु हुने आदरणीय गुरु पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखराका उपप्राध्यापक डा.दीर्घमान गुरुङ्ग र शिक्षण सहायक चन्द्रकान्त पौडेल तथा गंगाराम पौडेलप्रति पनि आभारी छु । यसका अतिरिक्त क्याम्पसका सहपाठी साथीहरु प्रकाशराज सापकोटा, बबिता थापा, कूलपसाद खनाल, ताराप्रसाद बस्याल पनि धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ । साथै प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालय नयाँबजारका निर्देशिका ब्र.कु.राजयोगिनी परणीता दिदी, पश्चिम नेपालका महासचिव ब्र.कु. शैलेशराज बराल, ब्र.कु.भक्तनाथ पौडेल, ब्र.कु.चन्द्र श्रेष्ठ, ब्र.कु.रेशम सापकोटा, ब्र.कु. रमा बराल, ब्र.कु. शोभा श्रेष्ठ तथा ईश्वरीय उपहार (आध्यात्मिक द्वैमासिक)का सम्पादक ब्र.कु.भानुप्रकाशको सहयोग पनि अविस्मरणीय रहेको छ । यसबाहेक आवश्यक सामग्री जुटाइ सहयोग गरिदिने ब्र.कु.डिल्लीराम सिग्देलको सहयोग भनै विसर्जन गर्न सकिने छैन । त्यसैगरी प्रस्तुत शोधपत्रका निम्ति अन्तर्वार्ताका माध्यमबाट सूचना तथा तथ्यहरु उपलब्ध गराइ दिनुभएकोमा प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालय पादी शाखाका

सञ्चालिका ब.कु.अप्सरा र ब.कु.शिशिर रेग्मीप्रति म ज्यादै ऋणी छु । त्यस्तै यो चर्को लोडसेडिङ्गको बेला आफ्नो ल्यापटप कम्प्युटर दिएर मेरो मित्र ऋषिप्रसाद गुरुङ्गले लगाउनु भएको गुन पनि अविस्मरणीय रहेको छ । त्यसवाहेक प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग गर्नुभएका मेरा अन्य मित्र तथा शुभचिन्तकहरु तथा परिवारजनलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत यो शोधपत्रको आवश्यक मुल्याङ्कनका निम्ति इतिहास तथा संस्कृति विभाग, पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

मिति ०६५।११।१५

सुरजकुमार गुरुङ्ग

त्रि.वि.वि. दर्ता नं. १११५-८७

कक्षा रोल नं. ०१/०६२

परीक्षा रोल नं. ३०४४/०६४

पृथ्वीनारायण क्याम्पस,

पोखरा

२०६५

विषय सूची

शीर्षक	पृष्ठ
अध्याय - एक	
१.१ अध्ययनको परिचय	१
१.२ अध्ययनको सीमा	२
१.३ समस्याको कथन	३
१.४ अध्ययनको उद्देश्य	४
१.५ अध्ययनको महत्व	४
१.६ पूर्वअध्ययनको समीक्षा	५
१.७ शोधविधि	७
१.८ अध्ययनको संगठन	८

अध्याय - दुई

कास्की जिल्ला एवं पोखरा नगरको संक्षिप्त परिचय

२.१ कास्की जिल्लाको भौगोलिक अवस्थिति	९
२.२ पोखरा नगरको संक्षिप्त परिचय	९
२.३ पोखरा नगरको सामाजिक संरचना	१०
२.४ पोखरा नगरको आर्थिक अवस्था	११

अध्याय - तीन

धर्मको उत्पत्ति र यसका सम्प्रदायहरु

नेपाली समाज र धर्म	१५
श्री कृष्ण प्रणामी प्रचारक सेवा समिति	१७
आनन्दमार्ग प्रचारक संघ	१८
रजनीश	१९
आत्मज्ञान प्रचार संघ	१९
साइबाबा	२०
सिद्धाश्रम शक्ति केन्द्र	२१
मानव धर्म सेवा समिति	२२
श्यामाश्याम सत्सङ्ग धाम (राधेराधे)	२३

अध्याय - चार

प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्वविद्यालयको संक्षिप्त परिचय

संस्थाका संस्थापक लेखराजको परिचय

४.१	प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्वविद्यालयको संक्षिप्त परिचय	२५
	दादालाई दिव्य चक्षुको वरदान	२९
४.२	नेपालमा ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालयको स्थापना	३३
४.३	पोखरामा ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालयको स्थापना र यसका शाखाहरूको संक्षिप्त परिचय	३४
४.३.१	प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालय, नयाँबजार	३६
४.३.२	प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालय, छिनेडाँडा	३७
४.३.३	प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालय, रामबजार	३७
४.३.४	प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालय, विन्ध्यावासिनी	३७
३.३.५	प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालय, पार्दी	३८
३.३.६	प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालय, कुँडहर	३८
३.३.७	प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालय, लामाचौर	३९
३.३.८	प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालय, मासवार	३९
३.३.९	ब्रह्माकुमारी गीता पाठशाला, छोरेपाटन	३९
३.३.१०	ब्रह्माकुमारी गीता पाठशाला, पर्स्याङ	४०
३.३.११	ब्रह्माकुमारी गीता पाठशाला, दीप	४०

अध्याय - पाँच

प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालयबाट दिइने शिक्षाहरू

५.१	ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालयबाट दिइने साप्ताहिक ज्ञान कक्षाको कार्यक्रम	४२
५.१.१	साप्ताहिक कोर्षको पहिलो दिन	४३
५.१.२	साप्ताहिक कोर्षको दोश्रो दिन	४७
५.१.३	साप्ताहिक कोर्षको तेश्रो दिन	५०
५.१.४	साप्ताहिक कोर्षको चौथो दिन	५२
५.१.५	साप्ताहिक कोर्षको पाँचौँ दिन	५४
५.१.६	साप्ताहिक कोर्षको छैठौँ दिन	५८

५.१.७ साप्ताहिक कोर्षको सातौं दिन	६०
-----------------------------------	----

अध्याय - छ

प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालयका अवधारणाहरु

६.१. मनमत	६६
६.२. परमत	६७
६.३. श्रीमत	६७
६.४. परमात्माको परिचय	६८
६.५. परमात्माको अवतरण किन र कहिले ?	६९
६.६. के परमात्माले कुनै चमत्कार देखाउन सक्छ ?	७०

अध्याय - सात

प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्वविद्यालयको दैनिक क्रियाकलापहरु तथा हिन्दू चाडपर्वप्रतिको धारणा

७.१. प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्वविद्यालयको दैनिक क्रियाकलापहरु	७२
७.१.१. राजयोग	७२
७.१.१.१. सप्तरंगी ध्यान योग	७५
७.१.२. ईश्वरीय ज्ञान (मुरली कक्षा)	७७
७.१.३. साहित्य वा रचनाहरुको अध्ययन	७९
७.१.४. सकारात्मक चिन्तन	८०
७.१.५. सत्संग तथा खानपान	८१
७.२. हिन्दू धर्मका विभिन्न चाडपर्वहरुप्रति यस ईश्वरीय विद्यालयको धारणा	८२
७.२.१. शिवरात्री	८३
७.२.१.१. शिव र शंकरमा फरक	८६
७.२.२. नवरात्री	८७
७.२.३. दीपावली	८९
७.२.४. रक्षावन्धन	९०
७.२.५. कृष्ण जन्माष्टमी	९२
७.२.६. होली	९४
७.३. हिन्दूहरुको धर्मशास्त्र गीताप्रति ब्रह्माकुमारी ईश्वरीयविद्यालयको अवधारणा	९७

अध्याय आठ

प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालयको प्रभाव र यसको आर्थिक व्यवस्थापन

८.१	प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालयको प्रभाव	१०२
८.२	प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालयको आर्थिक व्यवस्थापन	१०४

अध्याय - नौ

निष्कर्ष र सुभाष

९.१	निष्कर्ष	१०६
९.२	सुभाषहरु	११०

सन्दर्भ सामग्री

परिशिष्ट

फोटोहरु

संक्षिप्त रूप

ब्र.कु. = ब्रह्माकुमार

ब्र.कु. = ब्रह्माकुमारी

प्र.ब्र.कु.ई.वि.वि. = प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालय

- प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालय, नयाँबजार
- प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालय, छिनेडाँडा
- प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालय, रामबजार
- प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालय, विन्ध्यावासिनी
- प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालय, पार्दी
- प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालय, कुँडहर
- प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालय, लामाचौर
- प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालय, मासवार
- ▲ ब्रह्माकुमारी गीता पाठशाला, छोरेपाटन
- ▲ ब्रह्माकुमारी गीता पाठशाला, दीप
- ▲ ब्रह्माकुमारी गीता पाठशाला, पर्स्याङ

परिशिष्ट-१

प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालयमा आइतवार बाहेक हरेक दिन पढाइने साकार मुरली

-२ परिशिष्ट

प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालयमा हरेक हप्ता आइतवार पढाइने अव्यक्त मुरली

परिशिष्ट-३

(पोखरा नगरमा रहेका प्रजापिता ब्रह्माकुमारी ईश्वरीय विश्व विद्यालयका केन्द्रहरु)